

РЕЦЕНЗИЯ

от д-р Йордан Атанасов Христосков, професор в Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“

на дисертационния труд за присъждане на образователна и научна степен „доктор“ в област на висше образование 3. Социални, стопански и правни науки, професионално направление 3.5 Обществени комуникации и информационни науки (Журналистика – Икономическа журналистика)

Автор: Десислава Димитрова Колева

Тема: „Фискално пространство за социална политика. Предпоставки за публичен диалог“

Научен ръководител: проф. д.с.н. Петранка Филева, Софийски университет „Св. Климент Охридски“.

1. Общо представяне на процедурата и докторанта

Със заповед № РД 3860/ 14.12.2017 г. на Ректора на Софийски университет „Св. Климент Охридски“ е определен за член на научното жури за осигуряване на процедура за защита на дисертационен труд на тема „Фискално пространство за социална политика. Предпоставки за публичен диалог“ за придобиване на образователната и научна степен ‘доктор’ в област на висше образование 3. Социални, стопански и правни науки, професионално направление 3.5. Обществени комуникации и информационни науки (Журналистика – Икономическа журналистика).

Автор на дисертационния труд е Десислава Димитрова Колева – докторант в редовна форма на обучение към катедра “История и теория на журналистиката“ с научен ръководител проф. д.с.н. Петранка Филева, Софийски университет „Св. Климент Охридски“.

Представеният от докторанта Десислава Колева комплект материали на хартиен и електронен носител е в съответствие с Чл.67 ал. (3) от Правилник за условията и реда за придобиване на научни степени и заемане на академични длъжности в СУ „Св. Климент Охридски“. Като съдържание представените материали отговарят на изискванията на Закона за развитие на академичния състав в Република България и на допълнителните изисквания в подзаконовите документи на Министерския съвет и на Софийски университет „Паисий Хилендарски“. Така представените документи осветяват научното развитие на докторанта достатъчно добре и позволяват да се изготви една обективна рецензия на дисертационния ѝ труд.

2. Актуалност на темата на дисертацията

Темата на дисертационния труд е актуална и значима в теоретичен и в практико-приложен план. Тя обхваща националната фискална и социална политика с акцент върху възможностите за откриване на фискално пространство. Дискусията по тази тема, както в научната литература, така и сред политици, експерти и журналисти, е в самото си начало и затова съществуват много отворени въпроси. Този факт от своя страна дава широко поле за лична изява на Десислава Колева, от което тя се е възползвала в много голяма степен. При голямото разнообразие от научни, политически и практически въпроси за спазване на фискална дисциплина в процеса на съставяне на държавния бюджет, авторката е избрала да анализира и обобщи проблемите по оста: теоретична основа - фискална политика – фискално пространство за социална политика – социален диалог - публичен дебат и медийно отразяване. Ориентиран по тази ос, дисертационният труд отговаря на необходимостта от едно преосмисляне на бюджетната политика и в частност строгата политика на фискална консолидация, провеждана през годините след последната финансово-икономическа криза. Темата е изключително актуална и от гледна точка на догонващата стратегия, която България трябва да прилага за да скъси разликата в изоставането на страната спрямо средните равнища на жизнен стандарт в Европейския съюз. Една от важните политики за постигането на тази цел е именно прилагането на механизма на фискалната пролука за решаване на конкретни проблеми в социалната защита, където изоставането е най-голямо.

3. Познаване на темата и проблема – обект и предмет на дисертацията и умения за академична работа

Докторантът Десислава Колева притежава необходимите теоретични познания по основната тема на изследването – концепцията за фискалното пространство за социална политика, предпоставките за публичен диалог и ролята на медиите. В дисертационния труд тя демонстрира широка литературна осведоменост и критичен поглед към използвания широк кръг от първични и вторични информационни източници. Показала е аналитични умения да разбира, интерпретира и систематизира разглежданите икономически теории, борава умело със специфичната терминология.

Десислава Колева притежава необходимите умения да събира и работи с емпиричен материал, да прилага класически статистически методи за анализ и правилно да интерпретира получените резултати, да стига до логични обобщения. Тя е вникнала дълбоко в проблемите на фискалната политика, фискалната консолидация и социалната политика на

съвременната държава в периода след последната финансово-икономическа криза. Демонстрира способности да извършва самостоятелно емпирично проучване чрез метода на допитването с помощта на дълбочинни интервюта.

Десислава Колева познава много добре механизма на социално партньорство и социален диалог в институционален и съдържателен план, както и ключовите участници в този диалог. Запозната е и с функциите и дейността на Фискалния съвет, като една нова институция. Като действащ журналист, Десислава Колева следи публичния диалог в областта на фискалната и социалната политика. Самата тя е автор на изключително голям брой публикации в областта на фискалната и социалната политика. Това обстоятелство ѝ позволява умело да систематизира и анализира съдържанието и дълбочината на публичния диалог и отразяването му от медиите.

4. Методика на изследването и ограничения

Методиката на дисертационното изследване включва: критичен анализ и класификация на теоретичните знания за фискалната и социалната политика и фискалното пространство; анализ на бюджетния процес и политики по оста социални потребности и проблеми – фискални възможности и фискален натиск – фискално пространство за социална политика – социален диалог – публичен дебат и медийно отразяване. Използвани са методите на индукция и дедукция, както и класически методи на статистически анализ на емпирични данни. Вниманието заслужава емпиричното проучване по метода на допитването до три групи респонденти (политици, експерти и журналисти) с помощта на дълбочинни интервюта. Приложени са и техниките на контент анализа в областта на печатните издания и графично изобразяване на получените резултати.

В заключение определено може да се твърди, че избраният методологичен апарат от докторанта, с характеристики на интердисциплинарен подход, съответства напълно на поставената основна цел в дисертацията и на изследователските задачи за нейното постигане.

В дисертационния труд са въведени някои ограничения.

Първо, извън обхвата на изследването са останали образованието и здравеопазването. Авторът аргументира това ограничение с наличието на ясно изразен обществен консенсус по публичните разходи в тези две сфери на социалната политика. Затова в дисертационния труд акцентът пада върху възможностите за откриване на фискално пространство в областта на социалната защита.

Второ, контент анализът на медийното отразяване на фискалната и социалната политика е ограничен само до печатните медии и в частност до

два всекидневника. Това ограничение също е защитено сравнително добре от дисертанта.

Извън посочените от докторанта ограничения се забелязва и едно времево ограничение – периода 2013 – 2015 бюджетни години. Изборът на този период също е защитим - все още се чувства влиянието на последната финансово-икономическа криза, като допълнително се развиват банкова и политическа криза.

Посочените ограничения в дисертационния труд са допустими както от научна, така и от прагматична гледна точка. Те с нищо не намаляват неговата стойност, а имат за цел да се стесни обхвата на изследването и да се навлезе по-дълбоко в същината на основния изследователски въпрос.

5. Характеристика и обща оценка на дисертационния труд

Дисертационният труд на докторанта Десислава Колева е в обем от 392 страници, в това число приложение - 74 страници и библиография – 23 страници. Библиографията включва общо 226 източника, от които 57 на кирилица, 104 на латиница и 65 интернет източника.

Заглавието – „Фискално пространство за социална политика” отговаря на съдържанието на дисертационния труд. Наименованията на отделните глави, параграфи и под-параграфи съответстват на съдържанието в тях.

Обектът и предметът на изследване в дисертационен труд са ясно и точно формулирани. **Обект** на изследване са фискалната и социалната политика на страната, а **предмет** на изследване са социалните потребности и бюджетните ограничения като основна тема на публичния диалог между правителството и социалните партньори, с участието на експерти и на медиите, в периоди на приемане на Закона за държавния бюджет (2013 – 2015 г.).

Изследователската теза, която се защитава в дисертационното изследване е, че е възможно и необходимо правителствата да отворят фискална пролука за разрешаване на социални проблеми, но при строго съблюдаване на фискална дисциплина. **Хипотезата**, върху които се изгражда основната теза е, че фискалното пространство позволява отделяне на значим публичен ресурс за постигане на определена, желана от обществото цел, но при надделяващото разумно мислене за опасност от дефицити и дългове.

Формулираните по този начин теза и хипотеза от автора на дисертационния труд, заедно с уговорките за спазване на фискална дисциплина и за обвързване на социалната с икономическата политика, до известна степен (макар и не съвсем явно) реално противостоят на догмите на неолибералната политика, провеждана в България в продължение на

много години. Ценното и различното тук (за разлика от идеологическото и политическото противопоставяне, както и от откровения популизъм) е, че налагането на тази теза се търси чрез диалог между социалните партньори и широк публичен дебат за очертаване на приоритетите.

Целта на дисертационния труд е да се докаже, че отварянето на фискално пространство за социална политика е потенциална възможност за решаване на значими социални проблеми. Тук отново се прави уговорката за поддържане на проактивен социален диалог и публична комуникация с ясни приоритети за ефективна икономическа политика. За постигане на тази цел дисертантът си поставя **7 конкретни изследователски задачи (стр. 10 -11)**, изпълнението на които последователно води до изпълнение на изследователската теза и проверка на издигнатата хипотеза.

В структурно отношение дисертацията се състои от увод, три глави (с обособени в тях параграфи и под-параграфи), заключение и едно приложение. Макар на пръв поглед избраната структура формално да повтаря „стандарта“ на повечето докторски дисертации, тук логиката е друга. Следва се посочената по горе логическа ос: теоретична рамка – социални проблеми - реална фискална политика и фискални – възможности за отваряне на фискално пространство за социална политика – социален диалог - публичен дебат и медийно отразяване, което прави дисертационния труд по своему оригинален.

Изложението на дисертационния труд е подчинено на един предварително замислен план за постигане на поставената цел и задачи и на последователно доказване на издигнатата научна теза и хипотеза. Тази логическа последователност включва:

- 1) Изграждане на теоретичната рамка на дисертационния труд чрез: дефиниране на понятията (стр. 25 - 69); анализ на полетата на напрежение и опита за отваряне на фискално пространство (стр. 70 - 96); предпоставки за публичен диалог за разумна социална политика (стр. 96 -140).
- 2) Анализ на фискална и социална политика, нагласи и оценки. След кратък преглед на фискалната и социалната политика в България през периода 2013 – 2015 (стр.141 – 162), приоритет тук се отдава на анализа на отговорите политици, експерти и журналисти от проведените дълбочинни интервюта (стр. 162 – 236). Значение се отдава и на прозрачността на бюджетната процедура и ролята на Фискалния съвет и на медиите. (стр. 236 – 248).
- 3) Медийно отразяване на различни теми от социалната и фискалната политика в най-наситения със събития период на бюджетната процедура (септември – декември) в периода 2013 – 2015 г. в два

всекидневника чрез: избор на метода на изследването, хипотезите и обхвата на анализа (стр. 249 – 254); количествен анализ на попадналите в извадката публикации (стр. 255 – 269); качествен анализ на същите публикации (стр. 269 – 284)

Обобщените оценки на за дисертационния труд на Десислава Колева могат да се изразят в следните няколко пункта:

- 1) Дисертацията е насочена към един все още малко изследван, но изключително актуален на сегашния етап проблем - ролята на фискалното пространство за решаване на значими, обществено признати проблеми при недопускане на високи дефицити и дългове.
- 2) Трудът има ясно изградена теоретична основа – подбрани и разяснени са работещи дефиниции на основни понятия като фискална политика, фискално пространство, социална политика, социален диалог, публична комуникации и други, с които авторът умело борави.
- 3) Налице е съответствие между заглавието на дисертацията и структурата и съдържанието на самия научен труд. Заключение е логичен завършек и коректно обобщение на направените изводи и постигнати резултати от изследването.
- 4) Дисертационният труд има ясно и точно формулирани предмет и обект, изследователка теза и хипотеза, цел и задачи.
- 5) Налице е умело подбрана и успешно приложена методология на изследването. Въведените ограничения са добре обосновани и допустими от научна гледна точка и не намаляват стойността на дисертацията.
- 6) Стилът на изложението е научен и едновременно с това точен, ясен и достъпен за четене и разбиране от широк кръг лица.

Посочените характеристики и положителни оценки на дисертационния труд на Десислава Колева позволяват той да се определи като едно напълно завършено научно изследване по един актуален и значим обществен въпрос.

6. Научни приноси на дисертационния труд

Добре формулираните изходни позиции на изследването и логически построеното изложение естествено водят до **значими научни и научно-приложни резултати с характер на научни приноси**. В по-общ план научните приноси на Десислава Колева се изразяват в систематизация на теоретични знания в областта на фискалната и социалната политика, разработване на адекватен инструментариум за решаване на поставените изследователски задачи в научния труд и в други подобни изследвания, даване на препоръки за по-ефективна фискална и социална политика, вкл.

чрез използване на възможностите на фискални прозорци. В по-конкретен план могат да се изброят следните по-съществените **научни и научно-приложни приноси** на дисертационния труд:

- 1) Извършен е критичен анализ и систематизация на понятията „фискална политика“, „фискално пространство“, „социална политика“, „публичен диалог“, „политически бизнес цикъл“, „популизъм“ и други като теоретична основа на един по-рационален подход за решаване на дилемата „фискална консолидация – социална поносимост“.
- 2) Разкрити са възможностите на концепцията за фискалното пространство, като едно от възможните решения на обществено значими проблеми, при запазване на фискална устойчивост. Очертани са полетата на напрежение и предпоставките за публичен диалог за разумна и ефективна социална политика.
- 3) Приложен е интердисциплинарен подход за въвеждане на механизма на фискалното пространство за социална политика по логическата ос (верига): теоретична рамка – социални потребности - фискална политика и фискални възможности/ограничения – възможности за отваряне на фискално пространство за социална политика – социален диалог - публичен дебат и медийно отразяване.
- 4) Събрана, класифицирана и анализирана е ценна информация (своеобразна мозайка от мнения) на политици, експерти и журналисти по проблемите на фискалната и социалната политика, фискалното пространство, бюджетния процес, социалния диалог и ролята на медиите чрез проведени дълбочинни интервюта. Анализирана е ролята на Фискалния съвет в публичния диалог за устойчиви публични финанси и ефективна социална политика.
- 5) Осъществен е количествен и качествен анализ на съдържанието на публикациите в два печатни всекидневника на основата на контент анализ и по определени ключови думи. Изведени са конкретни проблеми на ограничаване и самоограничаване ролята на медиите при публичния дебат и са направени препоръки за преодоляване на тези проблеми.
- 6) На основата на емпирични данни, мнението на експерти и доклади на контролни органи и съдебни решения е съществена обективна оценка на първите и единствени за сега дава случая („Растеж и развитие на регионите“ и „Национална програма за енергийна ефективност“) на прилагане концепцията за фискално пространство у нас. Направените

изводи за лошото управление на тези инвестиционни програми е със съществена практическа полза.

7. Преценка на публикациите по дисертационния труд

По темата на дисертационния труд Десислава Николова има две публикации. Едната публикация (достъпна на <http://www.newsmedia21.eu>) е посветена на Фискалния съвет и разглежда тази институция в контекста на фискалното пространство. Тя съдържа и критики на медийното отразяване на тази институция. Другата публикация в Годишник на ФЖМК е посветена на публичния диалог и публичната комуникация за откриване на фискално пространство. Представените публикации съдържат част от идеите, изводите и препоръките, развити по-широко и задълбочено в дисертационния труд. Това означава, че тези идеи на Десислава Колева са придобили публичност и са били обект на критична оценка от страна на читателите, проявяващи интерес към тази област.

Не са представени данни за цитиране на публикациите на Десислава Колева.

8. Лично участие на докторанта

Рецензираният дисертационен труд е лично дело на докторанта и получените резултати са негова лична заслуга.

9. Автореферат

Авторефератът е в обем от 56 стандартни страници, включително приноси в дисертационния труд и списък на публикациите на докторанта. Авторефератът напълно отговаря на законовите изисквания и съответства на съдържанието на дисертационния труд, като представя най-важните моменти от него обективно и коректно.

10. Критични бележки и препоръки

Към дисертационния труд могат да се отправят следните критични бележки и препоръки:

- 1) Анализът на фискалната политика в България 2013 - 2015 г. (стр. 140 – 154) почива в по-голямата си част на собствени вербални и външни оценки, отколкото на задълбочен иконометричен анализ на емпирични данни. Освен това, при анализа на социалната политика в този период не се разглежда ролята на европейските структурни и кохезионни фондове, като външен източник за финансиране на социални дейности.

- 2) Таблицата и графиките в дисертационния труд следва да се номерират.
- 3) Медийният анализ в трета глава би бил по-интересен, ако включва и едно специализирано във финансово-бюджетната област печатно издание – например в-к „Капитал“ или в-к „Банкер“.

11. Препоръки за бъдещо използване на дисертационните приноси и резултати

Оригиналният методологически подход на дисертационния труд, специфичният обект и предмет на изследването и неговите приноси в теоретичен и практико-приложен план го правят разпознаваем в научната литература у нас. Трудът може да се ползва със заслужен интерес както от страна на академичните среди – преподаватели, докторанти и студенти, така и от вземащите политически решения, издатели и журналисти.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ:

Дисертационният труд съдържа научни и научно-приложни резултати, които представляват оригинален принос в науката и отговаря на всички изисквания на Закона за развитие на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ), Правилника за прилагане на ЗРАСРБ и чл. 66 от Правилник за условията и реда за придобиване на научни степени и заемане на академични длъжности в СУ „Св. Климент Охридски“. Докторантът Десислава Димитрова Колева притежава задълбочени теоретични знания и професионални умения по научна специалност Журналистика – Икономическа журналистика като демонстрира качества и умения за самостоятелно провеждане на научни изследвания.

На основата на изложеното в настоящата Рецензия, убедено давам своята ***положителна оценка*** за проведеното изследване, представено от оценените по-горе дисертационен труд, автореферат, постигнати резултати и приноси, и ***предлагам на почитаемото научно жури да присъди образователната и научна степен ‘доктор’*** на Десислава Димитрова Колева в област на висше образование: 3. Социални, стопански и правни науки, професионално направление 3.5 Обществени комуникации и информационни науки (Журналистика – Икономическа журналистика).

София, 04.01.2018 г.

Рецензент:

(проф. д-р Йордан Христосков)